



**אורות ישראל**  
מכללה אקדמית לחינוך  
מייסודן של מכללות  
מורשת יעקב ואורות ישראל

# מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון מ"ח  
תשע"ב  
חשוון 417

## תפילת העמידה – יעלה ויבוא

כיוונים. אנחנו מצווים לזכור מאורעות משמעותיים מן העבר ולזכור את מעשינו, והקב"ה מצדו מבטיח לזכור אותנו.

בהקשר דנן של הבקשה להיזכר מלפני ה' בברכת "יעלה ויבוא" אין הכוונה לידיעה שכלית גרידא. אין גם אפשרות להעלות על הדעת צורך בבקשה מאדון העולם שלא לשכוח, שכן אין שכחה מלפניו. אלא מדובר בקריאה לתגובה רגשית, לקשר, לחידוש הברית.<sup>2</sup> במדרש רבה (בראשית, פרשה ח פסקה ו) מתארים חכמים שבעת יצירת האדם התרעמו המלאכים על הקשר המופלא שבין האלוקים לאדם והעלאת זכרונו מלפניו: "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה ריבון העולם (שם ח) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו".

אך למרות מחאת המלאכים הקב"ה יצר את האדם באופן המאפשר לו להידבק בבוראו ולזכות בהשגחתו. בתפילת "יעלה ויבוא" אנו חוזרים ומבקשים בשמונה לשונות בקשה שונות (יעלה, יבוא, יגיע, יראה, ירצה, ישמע, יפקד, יזכר) שיבוא זיכרונו לפניו לפליטה, כלומר להצלה, לחן, לחסד, לרחמים, לחיים טובים ולשלום.<sup>3</sup>

שמות הפועל "זכירה" ו"פיקדון" זכו לפרשנויות שונות בדברי חכמים ומפרשי המקרא. הרמב"ן בבראשית כא, א, תוך ציטוט פסוקים העושים שימוש במושג פק"ד בהטיות שונות, מבאר שפקידה כוללת זכירה והשגחה על הנפקד, זכירה ותולדה מעשית שלה. לעומת זאת, במסכת ראש השנה (לב ע"ב) מוצגת מחלוקת בין ר' יוסי ור' יהודה אם פקידה וזכירה הן היינו הך או לא. להלכה מובא בשולחן ערוך (אורח חיים תקצא, ה ודברי הטור בסימן זה) שפיקדונות הרי הם כזיכרונות, אבל נהגו כדעת הסובר שיש שוני בין השניים והכלילו בפסוקי הזיכרונות בתפילת ראש השנה רק פסוקים העושים שימוש בפועל "זכירה". כך או כך, אנו מבקשים בתפילתנו שהזיכרון יהיה לטובה והפיקדון לברכה.

### הרבנית ד"ר לאה ויזל

#### נציבת הסטודנטיות

#### ומרצה בלימודי תושב"ע וחיי עולם

בראשי חודשים וימים טובים מוסיפים לתפילת העמידה את קטע התפילה "יעלה ויבוא". בראש חודש ובחולו של מועד מוסיפים זאת בברכת "העבודה". המקור לכך הוא בתוספתא המובאת בגמרא (שבת כד ע"ב): "דתני רבי אושעיא: ימים שיש בהם קרבן מוסף, כגון ראש חודש וחולו של מועד – ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה". הדברים הובאו להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים תכב, א, תצ, ב).

במילות תפילת "יעלה ויבוא" אין הזכרה של "מעין המאורע". רש"י בפירושו למסכת שבת מבאר שמשמעות "הזכרת מעין המאורע" בימים שהיו מקריבים בהם קרבן מוסף היא "לבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים להשיב עבודה למקומה לעשות קרבנות היום". מכאן מובן גם מדוע מוקמה התפילה בתוך ברכת העבודה.

נוסח תפילת "יעלה ויבוא" נסמך על פסוק הלכות מספר במדבר (י, י): "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלוקיכם". על פי הפסוק, בזמן בית המקדש הועלה זיכרונו לפני ה' באמצעות התקיעה בחצוצרות בעת הקרבת הקרבנות. כעת, משחרבנו וחרב בית חיינו, אנחנו מצרפים תפילה לה' שיעלה לפניו זיכרונו במועדים שבהם תקעו בחצוצרות על הקרבנות.<sup>1</sup>

התפילה מנוסחת בלשון בקשה לעתיד: "יעלה ויבוא ויגיע וגו'", אך מתייחסת לזיכרון העבר, ההווה והעתיד: "זכרונו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד וזכרון ירושלים".

הזיכרון הוא הכוח המקשר בין הזמנים ומאפשר יצירת רצף בין העבר להווה ולעתיד. כוח הזיכרון, הקיים גם אצל האדם כמי שנברא בצלם אלוקים, מאפשר לשמר בתודעה עניין מהעבר. הקיום היהודי מבוסס על תודעת חיים המקשרת בין העבר, ההווה והעתיד. למעשה אין להווה עמידה עצמאית, אלא תוכנו הוא הקישור שבין חוויות העבר הכלולות בו ובין הציפייה לגאולה בעתיד. בחיים היהודיים יש לזיכרון מקום מרכזי ועל האדם מישראל מוטלות חובות זיכרון שונות, לרבות חובות לזכור את מעשי ה' כמו יציאת מצרים ומעמד הר סיני. עם זאת, יש גם ביטויים לזיכרון של הקב"ה אותנו. הזיכרון פועל בשני

<sup>2</sup> ר' הרב יעקב מידן, יום של קרבה, בתוך: באר מרים – סדרה לחגים, ראש השנה (תשע"ב) 148.

<sup>3</sup> מובא בשם הגר"א שהלשונות הנ"ל מתאימים לצורך לחזור את הרקיעים שמאחוריהם מסתיר ה' את פניו כביכול בזמן שישראל מפנים לו עורף. בימים מיוחדים אלו אנו פונים ומנסים לבקוע את המחיצות ולהביא את זיכרונו לפני ה'. ראו מונק (לעיל הערה 1) וכן הרב אבינר, תפילת עמד.

<sup>1</sup> ר' הרב אליהו מונק, עולם התפילות, כרך א, קנו.

## פרשת נצבים

### ושבו אל ה'

תהיה דומה לקבלת השבת בלבוב. ביום שישי לאחר חצות היום התעוררה ברבי מנדלי תשוקה עזה לשבת קודש, וביקש משמשו שיצא לרחובות לראות אם מכינים כבר את עצמם הבריות לקבלת השבת. יצא שמשו אל הרחוב ושמע כי יש צרות רבות ודאגות על ראשם ועוד היום גדול ליתן דעתם על השבת. כעבור שעה שלח שוב רבי מנדלי את שמשו לראות אולי עתה כבר מתכוננים היהודים לקראת שבת, ושוב קיבל את אותה התשובה. כך חזר ונשנה הדבר כמה פעמים. רבי מנדלי ישב קצר רוח ופתאום שמע מכל עבר חנויות נסגרות ויהודים רצים ברחובות – שבת קודש באה! רואה אתה, אמר רבי מנדלי לשמשו, כך תהיה גם ביאת המשית. היהודים יהיו עסוקים בעסקי חולין, בדאגות הפרנסה, אך פתאום תבוא התעוררות ומכל עבר יהיו החנויות נסגרות ויהיו הכול פורשים מדאגות החול. משיח בן דוד בא! היהודים כולם מגיעים אל ה' מתוך התעוררות הלב הגדולה. שנוכה לתשובה אמתית אל ה': "ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך" (ו).

### דברת שריד

סטודנטית בהתמחויות לתנ"ך ולמתמטיקה

בפרשת נצבים (ל, א–י) מופיע הפועל "שב" שמונה פעמים. פסוקים אלו מסמנים לנו את פרשיית התשובה הנאמרת בחודש אלול, החודש שבו אנו עוסקים בתשובה.

הפרשייה פותחת (ב): "ושבת עד ה' אלוקיך", ומסיימת (ז): "ושבת אל ה' אלוקיך". מה מסמן השינוי במילים אלו ומצביע על כל תהליך התשובה שעובר היחיד ועוברת האומה כולה? כותב הרב צבי יהודה זצ"ל:

ומפורש בתורה בפרשת נצבים, לאחרית הימים, כי מקודם תהיה התשובה מתוך "ההשבה אל הלב", רק תשובה שאינה שלמה "עד ה' אלוקיך", ואחרי התקבצותנו לארץ ירושתנו, כיבושנו אותה והצלחנו בה, אז יהיה התיקון השלם של מילת הלבבות והמשך התשובה השלמה "אל ה' אלוקיך", בעשיית מצוותיו ושמירת חוקיו. וכן מפורש ביחזקאל [...] שמקודם תהיה התקבצותנו אל אדמתנו ואח"כ תהיה זריקת טהרה מן השמים ואח"כ התחדשות הלב והרוח, ואחר כך קיום המצוות (לנתיבות ישראל, א).

בתהליך התשובה עוברת האומה כולה תהליך פנימי. לא רק להגיע עד ה', אלא ממש אל ה', מתוך עמל התשובה והרצון לקרבת ה' וגאולה שלמה. מסופר על רבי מנדלי מרימאנוב שאמר שביאת המשיח

## הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

הרב פרופ' נריה גוטל

מסורת נקוטה במכללה, להציב "נושא שנתי", להתבוננות ובחינה, לעיון ולמידה, להעמקה והפנמה, לנגד עיני השדרות השונות והמגוונות של המכללה: לומדי תואר ראשון ותואר שני, לומדות כלומדים, מכוני הוראה ישיבתיים ולימודי תעודה, ימי עיון ודפי "מאורות" ו"בעין חינוכית" ועוד, אשר כולם ממקדים אלומת אור על הנושא הנבחר. כך זה כבר שנים מספר וכך גם לקראת שנת הלימודים תשע"ג.

בשנת השלושים להסתלקות רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל (זיימל, ליל הסדר תרנ"א – ירושלים, פורים דפריים תשמ"ב) ובהתייחס לסוגיות עקרוניות הנמצאות כיום על הפרק, בחרנו להתמקד השנה בנושא **הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל**. במדור זה תובלט אפוא מדי שבוע בשבוע נקודה מקורות חיים, ממשנתו, מחיבוריו, מהשפעתו וכו' שבנדון זה.

\*

כפתיח, ניזקק לנקודה מענייני דיומא:

דרכו של הרצי"ה, לא פעם, ליישב במילים ספורות תמיהות עליהן עמדו גדולי עולם. אף בענייני ראש השנה כך נהג (עולת ראייה, ב, תצה – הערות לסדור): בסוגיית ברכות (כט ע"א) אמר רבי יצחק ש"תשע [ברכות] דראש השנה" מקבילות ל"תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפילתה". והוסיף ואמר שם (לא ע"א) רב המנונא שכמה וכמה הלכות חשובות נלמדות מתפילת חנה. על כך תמה מהרש"א (שם), שלמצער כמה מאותן הלכות כבר ידועות ומוכרות ממקומות אחרים, ומדוע צוינו אפוא על שמה של חנה? ודחק ליישב שהן גם רמוזות בתפילת חנה.

רבנו הרצי"ה ביקש ליישב את התמיהה בהדגישו את קיומו של עומק רעיוני מהותי המבחין בין שני מקורות ההלכות – מישור הכלל ומישור הפרט: "כפילות זו של מקורות הדברים הללו לעומת כיוון העניינים הפרטיים שהוא נמשך ועולה אל סדר ההצלחה הכללית [...] שסדור הדברים הקבוע, בהקפת כלליותו, נמשך ועלה עם הוידוי הפרטי ומתוכו".

רוצה לומר, לצד ההיבט הכללי אין להתעלם מההיבט הפרטי שבו "כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" אחד אחד. נכון שקיימת בראש השנה סגולת הכלל, אך על האדם לדעת שמתקיים בראש השנה גם משפט הפרט, כעניינה הפרטי של חנה ושל תפילתה. "בראש השנה [...] אנו צריכים להשכיל ולהעמיק את הכרת ההשגחה הפרטית והאישית [...] שמזה תבנה הצלחת הכלל כשיהיו כל הפרטים מוצלחים" (עולת ראייה, שם, עמ' של).

לא למותר לציין כי מיזוג זה של פרט ושל כלל הוא גם אחת מתובנותיה היסודיות של השקפת עולם הציונות הדתית הרואה כלל ופרט אחוזים ודבוקים זה בזה, תרי ריעין דלא מתפרשין באחריות וערבות הדדית, ואין בכלל אלא מה שבפרט.

\*

מעבר זה שבין שנה לשנה, בין נושא שנתי אחד למשנהו, הוא הזדמנות נאותה להוקיר את השוקדים על המלאכה, אשתקד והשתא: גבי יעל ברוש, הרב יונה גודמן, גבי שרון זעפרני, גבי ברוריה מכמן, הרב ראובן ספולטר, מר בעז פולצ'ק, וגבי עמליה צורן – להודות על אשר עשו וממשיכים ועושים. יישר כוח!

בפרוס השנה החדשה מאחל בית המכללה לכלל לומדיו וידידיו די בכל אתר ואתר, הכלל והפרט כאחד, שנה טובה ומתוקה, כתיבה וחתימה טובה.